

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ  
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“  
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ  
НАУКИ“  
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

**АМНА АБУ РАС**

**ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПРОГРАМИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ  
СПРЯМО ЮНОШИ В РИСК ВЪРХУ АРАБСКИ УЧЕНИЦИ  
ОТ ОСНОВНОТО И СРЕДНО УЧИЛИЩЕ НА ИЗРАЕЛ**

**АВТОРЕФЕРАТ**

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“,  
докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

**Научни ръководители:**  
проф. д.пс.н. Румен Стаматов  
доц. д-р Ивайло Лазаров

**Варна  
2024**

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ  
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“  
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ  
НАУКИ“  
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

**АМНА АБУ РАС**

**ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПРОГРАМИТЕ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ  
СПРЯМО ЮНОШИ В РИСК ВЪРХУ АРАБСКИ УЧЕНИЦИ  
ОТ ОСНОВНОТО И СРЕДНО УЧИЛИЩЕ НА ИЗРАЕЛ**

**АВТОРЕФЕРАТ**

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“,  
докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

**Научни ръководители:**

проф. д.п.н. Румен Стаматов

доц. д-р Ивайло Лазаров

**Рецензенти:**

доц. д-р Ваня Господинова Христова

проф. д-р Минко Стоев Хаджийски

**Варна  
2024**

Дисертационният труд е с обем 178 страници (155 стр. основен текст, а останалите страници използвана литература и приложения), организиран в увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и приложения. Съдържанието на отделните глави е разделено в параграфи, като всяка глава приключва с авторови обобщения и изводи.

Дисертационният труд включва 4 фигури и 23 основни таблици, като към някои от тях има и допълнителни под таблици (общо 27 таблици), списък с използвани съкращения. Част от таблиците присъстват в изложението на дисертационния труд, други са изобразени и анализирани в приложенията.

Приложенията в дисертационния труд са 3 на брой, в които са представени анкетната карта на проведеното, авторово емпирично проучване и отделни таблици, отнасящи се към статистическия анализ на емпиричното изследване.

Списъкът на използваната литература включва общо 132 източника (публикации, нормативни документи и др.), от които 111 на английски език, 21 на чужд език.

Дисертационният труд е обсъден от членовете на катедра „Психология“ и е насочен за защита пред научно жури. Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра “Психология” по докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“.

Публичната защита на дисертационния труд ще се проведе на заседание на научното жури на 25.04.2024 г. от 13,00 ч. в заседателната зала на Ректората на ВСУ “Черноризец Храбър“.

Материалите по защитата са достъпни в кабинет 204 във ВСУ „Черноризец Храбър“ и на сайта [www.vfu.bg](http://www.vfu.bg), раздел „Докторанти“.

## I. Общо описание на дисертацията

### Въведение

Програмите за интервенция са от основно значение за намаляване на потенциалните отрицателни въздействия върху младежите в риск. Що се отнася до това проучване, младежът в риск се отнася до юношите и тийнейджърите, за които е по-малко вероятно да осъществят успешен преход към зрелостта (Aikens & Barbarin, 2008; Vacchini, Miranda, & Affuso, 2011). Успехът в този случай се определя като способност за постигане на академичен успех, предотвратяване на престъпността, придобиване на съответни професионални умения, присъединяване към пазара на труда и постигане на независимост (Brewin, Andrews, & Valentine, 2000; Berkowitz & Benbenishty, 2012). Фокусът на това изследване е да се проучи въздействието на програмите за интервенция за младежи в риск, и по-специално с насоченост към арабските ученици от основните и гимназиалните класове в Израел.

Brookmeyer, Fanti и Henrich (2006 г.) посочват, че програмите за интервенция са от основно значение за ангажираността на учениците както в училище, така и у дома и в обществото. Свързаните с интервенционните програми дейности в училище и у дома са се превърнали в основни понятия, свързани с множество образователни резултати сред учениците (Yeh, Arora, & Wu, 2006). Някои от тези резултати са посочени в литературата и те включват високи нива на постижения, редовни и последователни постижения, завършване на училище, положително поведение и нисък риск от отпадане (Artuch-Garde et al., 2017). Vacchini, Miranda, and Affuso (2011) отбелязват, че програмите за интервенция са основните стратегии, които могат да се използват, за да се разбере отпадането на учениците от училище, участието им в престъпления и насилие и академичните постижения.

Brookmeyer, Henrich и Schwab-Stone (2005) отбелязват, че младежите в риск от лошо академично представяне и ранно отпадане от училище често са изложени на въздействието на окончателното им решение да се откажат от училище. Jimerson et al. (2009) отбелязват, че липсата на ангажираност е една от основните променливи, която катализира дългосрочните решения на учениците

да отпаднат от училище и да се включат в непродуктивни дейности, които затрудняват прехода им към зрелостта. Ben-Rabi и колегите му (2012) свързват ангажираността на учениците в училище, академичните резултати и успешния преход в зряла възраст с подобрени програми за интервенция. Брунщайн-Кломек и колегите му (2007 г.) също свързват програмите за интервенция с положителното поведение в училище и като стабилен предиктор на постиженията.

Липсата на програми за интервенция, насочени към младежите, обаче се свързва с поведение, увреждащо здравето, като депресия (Appleton, Christenson, & Furlong, 2008), агресия, свързана със злоупотреба с вещества (Appleton, Christenson, Kim, & Reschly, 2006), самоубийство и ранна сексуална активност (Shernoff & Schmidt, 2008). За разлика от тях достъпът до подходящи програми за интервенция е свързан с поведение, насърчаващо здравето, като например безопасни сексуални дейности, хранене и упражнения (Carter, McGee, Taylor, & Williams, 2007; Eisman, et al., 2015). Lehr, Sinclair и Christenson (2004) отбелязват, че рисковите младежи могат да бъдат идентифицирани още в основното училище въз основа на тяхното поведение, академични постижения и посещаване на училище.

В контекста на горепосочените съображения Cause et al. (2002 г.) подкрепят необходимостта училищата, учителите, родителите и създателите на образователни политики да насърчават програми за интервенция, които подпомагат посещаемостта и ангажираността на учениците, така че да се увеличи вероятността за завършване на училище и успешен преход към зрелостта. Buckner, Beardslee, and Bassuk (2004) посочват, че програмите за интервенция сред младите хора, като ранно консултиране, информационни програми и кариерно ориентиране, са от основно значение за успешното посещаване на училище, завършването му и прехода към удовлетворяваща кариера в зряла възраст. Използването на програми за интервенция до голяма степен се свързва с повишени нива на активност на учениците в училище и намаляване на отсъствията. По този начин използването на програми за интервенция е важно, за да се гарантира, че младежите в риск ще преодолеят основните

предизвикателства и ще навлязат успешно в зрелостта (Buka, et al., 2001; Yeh, Arora, and Wu, 2006).

Невъзможността да се придобие равностойна квалификация или да се завърши училище има сериозни последици за младежите в риск в обществото. Някои от неблагоприятните последици от неуспешния преход към зрелостта включват по-лоши резултати на пазара на труда и по-големи неуспехи при изграждането на успешна кариера (Yeh, Arora, and Wu, 2006). В литературата последователно се наблюдава консенсус, че ранното отпадане от училище е свързано в значителна степен с безработица, липса на работа, намалени доходи и ограничена вероятност за натрупване на богатство в живота на човека (Yonay & Kraus, 2001). Yang и McLoyd (2015) отбелязват, че младежите в риск често имат проблеми с психичното и физическото здраве, по-често се занимават с престъпления или насилие, по-рядко участват в активна гражданска позиция и са силно въввлечени в злоупотреба с наркотици и вещества. Освен индивидуалните разходи и негативните резултати, които засягат рисковите младежи, съществуват и значителни разходи, свързани с повишените нужди от социални грижи и изисквания за социални услуги (Turner, et al. 2017).

Като се имат предвид потенциалните рискове, свързани с липсата на програми за интервенция, изследванията в Израел подчертават, че младите хора се нуждаят от по-високо ниво на образование и обучение, за да преминат успешно от училище към работа, отколкото предишните поколения (Yonay & Kraus, 2001; Israel Ministry of Education, 2015). За да се случи това, училищата от арабския сектор в Израел трябва да работят усилено, за да задържат учениците в образование или обучение през целия период на основното и гимназиалното образование. Ранното напускане и откъсването от училище в Израел обикновено са концентрирани сред определени групи млади хора в арабския сектор със социални и икономически предизвикателства (DiClemente, Santelli, & Crosby, 2009; Cohen - Navot, 2013). Пример за тези младежи са учениците от малцинствата, живеещите в отдалечени квартали или в квартали с висока бедност, децата от семейства, подложени на стрес, учениците с нисък социално-икономически статус, учениците с ниски

постижения и тези с високи потребности от интеграция (Suldo, et al., 2009).

Едно от основните предизвикателства обаче е, че в Израел съществуват сравнително ограничени изследвания на стратегиите за намеса, които училищата в арабския сектор могат да използват, за да подобрят ангажираността на учениците и да увеличат тяхното присъствие в училище сред младежите в риск. Настоящият изследователски проект има за цел да проучи тази тема и да идентифицира ефективни стратегии за интервенция, които вероятно работят за подобряване на ангажираността на учениците, увеличаване на броя на завършилите училище и осигуряване на успешен преход към зрелостта сред рисковите ученици от арабския сектор. С признаването на тези проблеми създателите на политики в областта на образованието, общността, училищата и родителите ще бъдат по-добре подготвени да приемат и насърчават стратегии за интервенция, за да осигурят успешен преход на младежите към зрелостта. За да бъде постигната тази цел, училищата трябва да разработят, подобрят и приложат стратегии, които ефективно да се справят с рисковите фактори, допринасящи за откъсването на учениците от училище и евентуалното им отпадане.

### **Проблем на изследването**

Изследователският интерес към тази тема е продиктуван от предишния опит на изследователя като учител при работата му с ученици в риск. Като учител в средно училище в продължение на повече от 15 години изследователят е забелязал нарастване на броя на младежите, категоризирани като рискови. Всяка година изследователят и други учители са се сблъскали с ученици в класните стаи, които се нуждаят от допълнително време, подкрепа и мотивация, за да постигнат успех. Педагозите категоризират тази група ученици като рискови. Осигуряването на безопасна и подкрепяща учебна среда е от съществено значение за успеха на образователната роля и има много аспекти за постигане на среда, в която малките ученици се чувстват в безопасност, ангажирани, ценени и отговорни за своето поведение и учене. Ето защо

училищните програми за интервенция на младежи в риск са от съществено значение за цялата общност. Програмите за интервенция имат за цел по-конкретно да премахнат съществуващите проблеми, да предотвратят развитието на нови проблеми, да развият по-добри взаимоотношения с връстниците в училище, да насърчат положителния училищен климат и да помогнат на тази група младежи в риск да има по-добро бъдеще и да премине в зряла възраст.

В Израел има много програми за интервенция, но всички те са създадени за еврейския сектор и след това са трансформирани за арабския сектор. Тези програми са създадени от еврейски педагози и не отчитат специалните нужди и културните норми на арабските ученици. Между двата сектора има много различия - различна история, различни религии, различни обичаи, различен език, различно социално-икономическо положение и други разнообразни исторически различия. Ето защо може да се постулира, че трябва да се изградят съответно различни програми за интервенция, които да отговарят на уникалните нужди на арабското малцинство. Следователно в настоящото изследване целта е да се проучи този въпрос, ефективността и приносът на тези програми за арабските младежи в риск в основното училище и гимназията. Изборът на тази възрастова група е продиктуван от факта, че тя се счита за трансформираща се фаза между детството и младостта (Weisblay, 2012). От мнението на изследвателя и от наличната литература е видно, че учениците, които преминават средната възраст без проблеми, обикновено постигат успешен начин на живот в зряла възраст по отношение на кариерното развитие и финансовата независимост (Solberg, Carlstrom, et al., 2007; Siegel, La Greca, & Harrison, 2009).

Предизвикателствата, с които се сблъскват изложените на риск арабски младежи, се усложняват допълнително от факта, че има сравнително малко изследвания на стратегиите, които училищата могат да използват, за да увеличат участието и да подобрят ангажираността на учениците в образованието за младежите от тези рискови категории. Въпреки че се наблюдава засилено прилагане на инициативи за задържане на учениците, успехът е ограничен, когато



се вземат предвид младежите от арабския сектор. Успехът на програмите за интервенция зависи и от естеството и вида на училището, тъй като за някои училища е по-трудно да насърчават интервенциите, отколкото за други. Това е така, защото младежите в риск и с намерения за ранно отпадане от училище обикновено са разнородни и са разпределени неравномерно в училищата. Например в някои училища концентрацията на младежи в неравностойно положение е по-висока, отколкото в други. В арабския сектор справянето с това предизвикателство, свързано с ранното отпадане от училище и неангажираността на младежите от рисковите групи, ще се отрази на най-засегнатите училища, тъй като семействата в неравностойно положение са силно зависими от качеството на програмите за интервенция в тези училища, за да насърчат успеха на децата си. С оглед да се помогне на учениците в най-голям риск, е необходимо да се определят най-добрите средства за подкрепа и ангажиране на учащите. Настоящото изследване си поставя за цел да проучи пропуските в литературата, тъй като се отнася до младежите в риск от арабския сектор, и да идентифицира ефективни стратегии за училищна интервенция, които могат да работят за подобряване на задържането и ангажирането на учениците в риск.

Фокусът на това проучване е насочен към идентифициране на ефективни стратегии за интервенция, които училищата могат да използват, за да подобрят ангажираността на учениците и да увеличат процента на завършилите училище, застрашени от преждевременно напускане, в арабския сектор в Израел. Като такива, специфичните етнически популации, които до голяма степен преобладават в арабския сектор, включват религии като мюсюлмани, християни и друзи. В този смисъл настоящото проучване се ограничава до тези групи. Проведени са обширни изследвания на рисковите младежи в арабския сектор, за да се идентифицират подходящи стратегии за интервенция, които могат да се използват за предотвратяване на преждевременното напускане и насърчаване на завършването на училище. Подобен подход има за цел да идентифицира стратегии, които биха могли да помогнат за справяне с рисковите фактори за неуспешен преход на младежите към зрелостта. Първо, беше проведено предварително проучване, за да се

проучи ефективността на съществуващите стратегии. Това беше последвано от формулиране на програми за интервенция и оценка след самата интервенцията, което помогна за проверка на ефективността на предложените стратегии за рисковите младежи в арабския сектор.

Изследването включва широко използване на интервюта и въпросници за училища в арабския сектор, като се фокусира върху родители, учители и ученици в основни и средни училища. Конкретният изследователски интерес е насочен към идентифициране на факторите, които допринасят за успешното завършване на училище, и пречките, които допринасят за ранното отпадане от училище или ангажирането на учениците с рисково поведение като насилие и употреба на наркотици, за да се работи иновативно с родителите, учителите и учениците, с цел да се предложат нови интервенции за ангажиране на учениците. Интервюираните са експерти по въпросите на образованието, като например директори, членове на ръководната група на общността и социален персонал в различни училища в арабския сектор, за да се определят стратегиите за интервенция, които участниците са идентифицирали като съществени за подобряване на ангажираността на учениците в училище и успешното завършване или преминаване от училище към професионални програми.

В рамките на това проучване е използван смесен подход, като са използвани както качествени, така и количествени методи, за да се оценят формулираните цел, въпроси и хипотези на изследването. Използването както на количествени, така и на качествени методи даде възможност да се разбере "защо" и "как" се прилагат програмите за училищна интервенция сред младежите в риск. В количествената част на изследването е използван полуструктуриран въпросник за събиране на релевантна информация за различните програми за интервенция, които са били използвани и се използват за арабските младежи в риск в гимназията. В качествената част се използва проучване на случай, полуструктурирани въпроси за интервю, за да се събере подходяща информация за интервенционните програми, които са използвани и се използват за младежи в риск в арабския сектор на средното училище. Двата изследователски метода бяха

използвани за събиране на подходяща информация за неуспехите на съществуващите стратегии за интервенция, в усилията да се насърчат по-ефективни интервенции за бъдещия преход на младежите в риск.

Има редица потенциални ограничения на изследването, свързани с това проучване. Първо, имаше предизвикателства при намирането на ученици в риск. Тъй като рисковото поведение, като например употребата на наркотици, насилието и намеренията за отпадане от училище, може да е поверително за всеки ученик, учащите се може да се страхуват да разкрият рисковия си статус поради страх от виктимизация, като по този начин се затруднява намирането на подходяща представителна изследователска извадка. Второ, учениците могат да откажат да сътрудничат, може би поради срам или липса на интерес. От друга страна, някои родители може да не желаят да участват в изследването, да предоставят информация за децата си или да са склонни да сътрудничат на изследователя, за да проучи причините и факторите, поради които децата им са изложени на риск. Родителите не са заинтересовани да разкрият финансовото си положение - от срам или страх, че ще бъдат порицани от служителите, които се занимават с отсъствията на децата в училище - и затова отказват да сътрудничат. Трето, част от директорите може да откажат да разкрият на външен човек какво се случва в техните училища. Освен това те може да не искат да бъдат възприемани като лоши директори, защото са допуснали учениците да изпаднат в рисковата група, тъй като не им се обръща достатъчно внимание в управляването от тях училище.

### **Значимост на изследването**

Провеждането на това изследване е от голямо значение за литературата относно програмите за училищна интервенция в арабския сектор, насочени към улесняване на младежите в риск за ефективен преход от училище към работното място. На първо място, изследването ще идентифицира съществуващите интервенционни стратегии, използвани в училищата, техните недостатъци и ще предложи ефективни подходи, които да заменят остарелите стратегии в менторството на рисковите младежи, за да станат успешни и отговорни възрастни в бъдеще. Второ, проучването ще

установи как различните програми за интервенция влияят върху образователните аспекти на учениците в риск по отношение на училището, включително мотивацията за продължаване на обучението, намаляване на ранното отпадане, постигане на самоефективност в обучението и насърчаване на чувството за принадлежност в съответните училища. Трето, проучването ще помогне да се определи ефективността на различните програми за интервенция по отношение на това как те въздействат върху рисковите фактори, като ранно отпадане, проблеми с дисциплината, здравословно поведение и евентуално участие в престъпления и насилие. И накрая, проучването ще помогне да се разбере как различните програми за интервенция влияят върху бъдещите нормативни мотивации, като професионални стремежи, развитие на умения, кариерно развитие и навлизане на пазара на труда.

### **Цели на изследването**

Целта на това изследване е да се проучат рисковите арабски ученици от средните училища и програмите за интервенция, които се използват в момента за задържането и ангажирането им в училище, след което да се идентифицират ефективни програми за интервенция, които биха могли да помогнат за успеха им в училище и последващия преход към зрелостта.

Подделите на изследването включват:

- 1- Да се проучи как различните програми за интервенция, които понастоящем се използват в арабските училища, влияят върху ангажираността на учениците в училище.
- 2- Да се проучи как различните програми за интервенция влияят върху образователните аспекти на учениците по отношение на училището, като мотивация за учене, самоефективност при учене, а също и върху чувството за принадлежност към училището.
- 3- Да се проучи как различните програми за интервенция влияят върху рисковите фактори, като например проблеми с дисциплината и участие в насилие.

4. Да се проучи как различните програми за интервенция въздействат върху бъдещите нормативни мотивации, като например стремеж към професионално развитие.

### **Аргумент на автора**

Учениците в риск са изправени пред постоянни предизвикателства, свързани с ранното отпадане, участието в престъпления и трудния преход към зрелостта. Повечето от рисковете, с които се сблъскват тези ученици, могат да бъдат преодолени още в началото на учебната година чрез използването на ефективни програми за интервенция. В Израел учениците от арабския сектор е по-вероятно да изпаднат в риск, отколкото тези от еврейския сектор, поради културния произход, етническите различия и историческите проблеми. Целта на това проучване е да се проучи въздействието на програмите за интервенция на младежи в риск върху арабски ученици в Израел. За проучване на целта и задачите на изследването е използван смесен метод, включващ качествено изследване, изследване на случай и количествено изследване. Събрани бяха подходящи данни чрез въпросници и въпроси за интервю, за да се оцени ефективността на традиционните програми за интервенция, базирани на еврейски практики върху арабски ученици, за разлика от нова програма за интервенция, наречена *"Всеки ученик постига отлични резултати"*, специално насочена към арабски ученици. Резултатите от проучването показват, че като цяло програмите за интервенция са от основно значение за успеха на учениците по отношение на повишаване на тяхната ангажираност към училището, насърчаване на образователните им аспекти по отношение на мотивацията за учене, самоефективността на ученето и чувството за принадлежност към училището. Също така проучването установи, че програмите за интервенция намаляват потенциалните рискови фактори за учениците, свързани с проблеми с дисциплината и участие в насилие, като същевременно насърчават бъдещите им нормативни мотивации, като например професионалните стремежи. Съществуващите програми за интервенция обаче са предимно проеврейски ориентирани и са по-малко ефективни за учениците от арабския сектор. Чрез предложената програма за интервенция, основана на принципа

"Всеки ученик постига отлични резултати", учениците в риск имат шанс да постигнат по-добри академични резултати и ангажираност в училище, тъй като тя се фокусира върху основните предизвикателства, които не се разглеждат в традиционните програми за интервенция, базирани на евреите. В заключение, новата програма за интервенция следва да се прилага за арабските ученици в Израел, които са в риск, за да се развие по-добре техният академичен потенциал и да се подпомогне информирането за по-добри бъдещи перспективи за кариера.

## **II. Размер и структура на дисертацията**

Дисертацията е структурирана в увод, три глави и заключение и е с общ обем 176 страници. Основният текст съдържа 23 таблици и 4 фигури. Списъкът на литературата се състои от 130 източника. Освен това към него има 2 приложения (12 страници).

Глава 1 е уводна част, в която е представена темата на изследването и е обяснен фокусът на проучването. Посочени са също така проблемът, значимостта, целите на изследването и аргументите на автора

В глава 2 е представена и подробно описана предисторията на изследователския проект, като е обърнато внимание на теоретичните рамки, които са в основата на това изследване, както и на резултатите от досегашната литература по темата. В главата с литературния обзор са посочени и потенциалните пропуски в съществуващите академични и практически знания и ще бъдат идентифицирани областите, които изискват програми за интервенция.

Глава 3: Практическа част, която се състои от четири части:

Първата част: представя изследователските методи и подходи, използвани за събиране на съответните данни, за да се отговори на формулираните цели и задачи на изследването. Представени са изследователските стратегии, изследователската съвкупност,

процесът на формиране на извадката, подборът на участниците, въпросите в анкетите и интервютата, валидността на данните и процесите на анализ на данните. В главата за методологията са представени и потенциалните етични проблеми, произтичащи от това проучване, и как те са били редуцирани или предотвратени.

Втората част: представя основните данни и констатации, направени в резултат на това проучване, с акцент върху резултатите и интервютата. Данните са представени с помощта на таблици, графики, диаграми и фигури за по-лесна визуализация. Резултатите включват очертаване на ефективните стратегии за интервенция, идентифицирани в рамките на проекта.

Трета част: обсъжда различните ефективни интервенции, идентифицирани в резултат на изследването, в контекста на констатациите в литературата от миналото. Главата съдържа подробности за всеки от основните видове интервенции, които могат да помогнат на арабските младежи в риск да преминат успешно в зряла възраст. Главата представя и оценка на ефективността и потенциалното въздействие на идентифицираните стратегии след тяхното прилагане. Също така са разгледани и потенциалните пречки пред успешното прилагане на тези стратегии в училищата, в които се полагат усилия за повишаване на ангажираността и задържането на учениците в училище.

Четвъртата част: представя обобщение и заключение на основните констатации. Освен това в заключителната глава са представени ограниченията на това проучване и препоръки за бъдещи изследвания, които да се справят с установените ограничения.

### **III. Резюме на дисертацията**

#### **Първа глава " Въведение на изследването".**

**Въведението** формулира изследвания проблем и аргументацията на автора; То определя целта на изследването и конкретизира

изследователските задачи, които трябва да бъдат решени. Освен това то предоставя предварителна справочна информация, която поставя изследването в контекст, изяснява фокуса му, посочва стойността на изследването и уточнява конкретните цели и задачи.

## **Втора глава "Преглед на литературата"**

В главата за преглед на литературата са представени предишни резултати по темата и са посочени основите, на които се основава настоящото проучване. Първо е представен теоретичният подход за разбиране на различните променливи, които дават информация за стратегиите за интервенция и за младежите в риск. Проучването на стратегиите за интервенция сред младежите в риск може да се изследва в светлината на теорията за проблемното поведение, социалната когнитивна теория, теорията за социалната идентичност, теорията за жизнения път и теорията за устойчивостта и уязвимостта. След това тези дискусии бяха последвани от представяне на възрастовата група, която представлява юношеството, в допълнение към проблемите, свързани с кризата и израстването, с които тази група обикновено се сблъсква, докато е в училище. Бяха обсъдени потребностите на юношеството и разнообразните проблеми, които се срещат на този етап, последвани от специфичен фокус върху младежите в риск в Израел. Освен това в главата са представени и стратегиите, които понастоящем се използват в Израел, за да се помогне на учениците да преминат към друг етап на обучение, като се обръща внимание на различни курсове и рамки. Представени са някои от различните подходи, използвани за справяне с предизвикателствата, с които се сблъскват младежите в риск в арабския сектор, включително партньорство със структури извън училищната среда. Накрая са разгледани и алтернативните учебни заведения за ученици в риск, включително училищата Miftan, Hila plan и технологичните (индустриални) училища.

Третата глава "**Практическа част**" представя резултатите от изследването и техните интерпретации. Тя се състои от четири части:



Първата част е **"Методологическа рамка на изследването"**, в която са представени следните части:

### ***1- Изследователски въпроси и подвъпроси.***

Целта на това проучване е да се проучат учениците от арабски произход, които са в рискова група и използваните програми за интервенция, след което да се идентифицират подходящите програми, които могат да се използват за улесняване на прехода им в училище. Конкретният изследователски въпрос беше формулиран, за да се проучи:

Какви са настоящите програми за интервенция, използвани за задържане и ангажиране на учениците в риск в училищата, и кои са ефективните програми, които биха могли да спомогнат за успеха им в училище и последващия преход към зрелостта?

*Изследователските подвъпроси (конкретни въпроси):*

1. Как различните програми за интервенция, които понастоящем се използват от училищата в арабския сектор, влияят върху ангажираността на учениците в училище?
2. Как различните програми за интервенция влияят върху образователните аспекти на учениците по отношение на училището, като например мотивация за учене, самоефикасност на ученето, а също и чувство за принадлежност към училището?
3. Как различните програми за интервенция влияят върху рисковите фактори, като например проблеми с дисциплината и участие в насилие?
4. Как различните програми за интервенция влияят върху бъдещите нормативни мотивации, като например професионалните стремежи?

### ***2- Изследователски хипотези.***

Формулираните изследователски хипотези в това проучване са формулирани, както следва:

**Хипотеза 1:** Въздействие на настоящите програми за интервенция върху ангажираността на учениците в училище.

**Хипотеза 2:** Програмите за интервенция допринасят за повишаване на образователните аспекти на учениците по отношение на училището, като мотивация за учене, самоефективност при учене, а също и чувство за принадлежност към училището.

**Хипотеза 3:** Програмите за интервенция допринасят за намаляване на рисковите фактори като проблеми с дисциплината и участие в насилие.

**Хипотеза 4:** Програмите за интервенция допринасят за повишаване на бъдещите нормативни мотивации, като например професионалните стремежи.

### ***3- Теоретичен модел на изследването.***

Според Alasuutari et al. (2008) в изследванията в областта на социалните науки съществуват две често използвани изследователски традиции, а именно онтология и епистемология. От една страна, епистемологията се занимава с изследване на начина, по който изследователят улавя реалността или се позиционира, за да опознае реалността, която заобикаля изучаваното явление (Arksey & Knight, 1999). В това изследване епистемологията е насочена към изследване на стратегиите за интервенция, които могат да се използват за улесняване на успешния преход на учениците в риск в основното и средно училища. От друга страна, онтологията има за цел да изследва природата на реалността в съответствие с изследваното явление (Arksey & Knight, 1999). В контекста на настоящото изследване фокусът на изследователя е насочен към това да проучи как различните стратегии за интервенция влияят върху ангажираността на учениците в училище, изграждането на чувство за принадлежност, самоефективност и мотивация за учене и как програмите за интервенция влияят върху рискови фактори като проблеми с дисциплината и участие в насилие.

#### **4- *Методология на изследването***

Методологията на изследването, използвана в това проучване, включваща смесен изследователски подход, е разгледана в този раздел. Конкретните методики се ограничават до използването на изследване на случай (ученици в риск в основното и средното училище в арабския сектор). Казусът е допълнително подкрепен от емпирично изследване, при което са събрани данни от анкета, и качествено изследване, включващо използването на интервюта. Изследователските стратегии осигуряват отправна точка за отговор на изследователските въпроси, които Blaikie (2007) категоризира в четири подхода (Inductive, Deductive, Reproductive, and Abductive).

Абдуктивният подход включва това, което индуктивните и дедуктивните стратегии пренебрегват, а именно значенията и интерпретациите, които социалните актьори приписват на своите мотиви и действия. Blaike (2007 г.) определя този подход като подход "отдолу нагоре", който включва извличане на концепции и теории от ситуацията, за разлика от подхода "отгоре надолу", при който идеите, концепциите или механизмите на изследователя се проверяват, за да се установи дали отразяват реалността. В настоящото изследване е използвана изследователска стратегия на абдуктивния подход, за да се отговори на въпросите "какво" и "защо", които се съдържат във феноменологичното изследване. Стратегията е препоръчвана от редица изтъкнати социални учени, сред които Weber (1964), Scultz (1963) и Winch (1958). Освен това връзката между теорията и изследването се различава при абдуктивната изследователска стратегия в сравнение с другите три стратегии.

#### **5- *Ограничения на проучването***

Първото ограничение е, че резултатите от проучването може да не могат да се обобщят за други страни и култури или дори за еврейския сектор. Арабският сектор в Израел има тенденция да притежава различни културни характеристики от еврейския и значително по-различни културни характеристики от други части на света. Поради това резултатите от това проучване може да не се обобщят за тези други области. Второ, няма изследвания по този

въпрос, което ни затруднява да намерим систематизиран литературен материал. Трето, това изследване ще послужи като предизвикателство, тъй като е първично и има изявен практически аспект. Четвърто, фактът, че някои участници ще бъдат чувствителни към разкриването на лична информация, може да ги накара да променят фактите.

### ***6- Изследвана група***

В това изследване интересът е насочен към младежи в риск от основното и средно образование в арабския сектор. Следователно основните етнически групи в това проучване се фокусират върху християните, арабите и друзите. Специално внимание е отделено и на заинтересованите страни в сферата на образованието, включително ученици, учители, родители и отговорни лица. За подбора на участниците в проучването беше използвана стратифицирана случайна извадка, която не е вероятностна. Техниката на извадката включва разделяне на групата в арабския сектор на по-малки подгрупи (страти) въз основа на броя на училищата в този сектор. При стратифицираната случайна извадка или стратификацията пластове се формират въз основа на общите признаци или характеристики на членовете - в това проучване фокусът е върху учениците в риск в основните и средни училища. Тъй като е трудно да се съберат данни от около 2 милиона жители в арабския сектор, изследователят реши да направи случайна извадка от контингента, като използва 500 участници.

### ***7- Извадка от проучването***

Out of the selected participants, purposive sampling, a non-probability sampling technique, was then used to select participants based on the specific characteristics of a population and the objective of the study. Purposive sampling is also known as judgmental, selective, or subjective sampling. Through purposeful sampling, a total of 200 participants were selected who were identified. These 200 participants had at least one or more of the four characteristics below:

1. Били са учители, възпитатели или администратори в училища в арабския сектор,

2. Познавали са ученици от основното и средното училище, за които е установено, че са в риск,
3. Били са академичен персонал, като например метнори и съветници, и/или
4. Били са ученици в основното и средно училище в арабския сектор

#### ***8- Изследователските променливи и причинно-следствената връзка между променливите***

Независимата променлива в това проучване са програмите за интервенция, които се използват в арабските училища за младежи в риск сред учениците от основните и средни училища в Израел. Зависимите променливи включват измерване на резултатите на учениците в резултат на въздействието на програмите за интервенция, като например нормативна мотивация (напр. професионални стремежи и избор на професия), ангажираност на учениците в училище, мотивация за учене, учебна самоефективност, чувство за принадлежност към училището и ангажираност с рискови фактори (като проблеми с дисциплината, престъпления, злоупотреба с наркотици или участие в насилие). При статистическите тестове бяха проверени четири основни аспекта:

1. Как различните програми за интервенция (независима променлива), използвани понастоящем от училищата в арабския сектор, влияят върху ангажираността на учениците (зависима променлива) в училище?
2. Как различните програми за интервенция (независима променлива) влияят върху образователните аспекти на учениците по отношение на училището, като мотивация за учене, самоефективност при учене, а също и върху чувството за принадлежност към училището (зависима променлива)?
3. Как различните програми за интервенция (независима променлива) влияят върху рисковите фактори, като например проблеми с дисциплината и участие в насилие (зависима променлива)?

4. Как различните програми за интервенция (независима променлива) въздействат върху бъдещите нормативни мотивации, като например професионалните стремежи (зависима променлива)?

Съществуващата причинно-следствена връзка между тези променливи се основава на предположението, че ако арабските основни и средни училища използват подходящи стратегии за интервенция върху учениците в риск, те могат значително да намалят негативните последици от начина на живот като ранно отпадане от училище и въвличане в престъпни дейности, като подобрят ангажираността им в училище, мотивират ги да учат и се фокусират върху академичните им постижения.

### *9- Инструментарии*

Инструментите за събиране на първични данни включват интервюта и въпросници за проучване. Създаден бе набор от 30 въпроса за интервюта, които отразяват формулираните цели и задачи на изследването.

### *10- Резултати*

#### **Програмите, използвани преди програмата за интервенция, са по-малко ефективни**

Преди програмата за интервенция проучването първо изследва съществуващите подходи, които се използват за улесняване на ученето от учениците в риск, и тяхната ефективност. Проучването отбеляза, че съществуват различни програми, които попадат в нормативната рамка, целящи да помогнат на тези учениците от арабския сектор в Израел да постигнат положителен преход в училище. По-конкретно, програмите са свързани с услуги за подкрепа и учебни курсове, като например образователни и психологически консултации, програми за подкрепа на младежи и контрол на бягството от училище (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). Понататъшният анализ на съществуващите програми разкрива, че те са ефективни на някои нива, но също така не успяват да помогнат на учениците от арабския сектор, които са изложени на риск. Част от

наблюдаваната причина за този недостатък е, че тези програми са разработени от еврейски педагози за еврейски ученици и в голяма степен не отчитат културното, историческото и социално-икономическото разнообразие сред учениците от арабския сектор.

### ***11-Програма за интервенция:***

Въз основа на предварителното проучване и оценка на съществуващите програми за интервенция изследователят направи две основни наблюдения. Първото е, че настоящите интервенции са ефективни за ограничен брой ученици, предимно от еврейския сектор в Израел, но с по-малко ефективно въздействие върху учениците в риск от арабския сектор. Второ, като се имат предвид недостатъците на съществуващите програми за интервенция, трябва да се проведат алтернативни такива, за да се идентифицират и предложат подходящи акценти, насочени към преодоляване на ограниченията на съществуващите програми. Както е отбелязано в резултатите от проучването, името на програмата за интервенция е наречено "Всеки ученик постига отличен успех" (ESAE).

Програмата ESAE е проведена и оценена за период от 8 месеца по време на нормалната училищна програма. Резултатите от изследването и интервюта показваха, че при провеждането на интервенцията по програмата ESAE е доказано, че има значителни промени през целия 8-месечен период и че в бъдеще ще има значителни промени и последващо по-добро положение, когато се промени съществуващото статукво. С други думи, програмата за интервенция доказва, че докато педагозите могат да заменят някои методи с нови и творчески методи или когато променят някои програми и ги заменят с други, статуквото ще се подобри.

### **Част 2: Представяне, анализ и тълкуване на резултатите от проучването.**

Настоящият раздел има за цел да представи резултатите и анализа на констатациите, получени от анкетите и от полуструктурираните интервюта преди програмата за интервенция.

### ***Преди новата интервенция: Ефективност на настоящите стратегии за интервенция на ученици в риск***

Въз основа на предварителното проучване и оценка на съществуващите програми за интервенция изследователят направи две основни наблюдения. Първо, че настоящите интервенции са ефективни за ограничен брой ученици, предимно от еврейския сектор в Израел, но с по-малко ефективно въздействие върху учениците в риск от арабския сектор. Второ, като се имат предвид недостатъците на съществуващите програми за интервенция, е необходимо да се проведат алтернативни такива, за да се идентифицират и предложат подходящи акценти, насочени към преодоляване на ограниченията на съществуващите програми (Eccles, Early, Fraser, Belansky, & McCarthy, 2014). Както е отбелязано в резултатите от проучването, името на програмата за интервенция е наречено "Всеки ученик постига отлични резултати". (ESAE).

Констатациите от проучването и интервютата показаха, че при провеждането на интервенцията ESAE по програмата е доказано, че са настъпили значителни промени през 8-месечния период и че в бъдеще ще има значителни промени и последващо по-добро положение, когато се промени съществуващото статукво. С други думи, програмата за интервенция доказва, че докато педагозите могат да заменят някои методи с нови и творчески методи или когато променят някои програми и ги заменят с други, статуквото ще се подобри.

По-подробно програмата ESAE се фокусира върху трите специфични цели въз основа на предишни прозрения за неуспехите на съществуващите програми за интервенция. Цел 1 се опитва да преодолее съществуващата разлика в академичните постижения в училище между учениците в риск, които са предимно от арабския сектор, в сравнение с учениците от еврейския сектор в Израел. Цел 2 се опитва да се справи с неуспехите на алтернативни стратегии, като например програмите за *контрол на бягството от училище*, *HILA (The HILA Program: A Second Chance for Youth at Risk)* и *програмите за подкрепа на младежи*, които не са помогнали напълно на рисковите младежи да преодолеят участието си в маргинални поведения като престъпления, злоупотреба с наркотици и вещества



(Finkelhor, Ormrod, & Turner, 2007). И накрая, цел 3 се опитва да създаде непрекъснат път за развитие на учениците от рисковите групи, за да преминат от академичното образование към пазара на труда, за разлика от съществуващите стратегии, които остават пречка за учениците, които не успяват да се справят с изпитите и трудно преминават към следващото образователно ниво и пазара на труда.

### ***След новата интервенция: Ефективност на програмата за интервенция на ESEA след 8-месечна интервенция***

В настоящия раздел са представени основните статистически констатации относно резултатите от проучването, въздействието на съществуващите стратегии в сравнение с новите стратегии на програмата за интервенция, последвани от допълнителен статистически анализ за оценка и потвърждаване на наблюдаваните резултати.

### ***Въздействие на стратегиите преди и след програмата за интервенция***

Резултатите показват, че в началото на проучването не е имало значителна разлика между двете групи. Това означава, че учениците са изпитали сходно въздействие от съществуващата програма по отношение на ангажираността им с училището, консултирането, менторството и други образователни аспекти, които различните програми са предназначени да постигнат сред различните ученици в Израел. За четирите подхода за интервенция, широко идентифицирани по време на програмата ESEA, резултатите преди интервенцията показват значителни отрицателни ефекти за съществуващата програма, което сочи, че те са по-малко ефективни в подпомагането на учениците в риск. Резултатите, получени след програмата за интервенция - има значителни разлики между двете групи след програмата за интервенция. Резултатите разкриват, че ефективността на ESEA от учителите в контролната група е значително по-ниска от тази на интервенционната група. По същия начин резултатите за ефективността на ESEA сред учениците и персонала от контролната група са значително по-ниски от тези за учениците и персонала, участвали в интервенционната група.

***Връзката между независимите и зависимите променливи***

***Изследователски въпрос 1: Как различните програми за интервенция, използвани в момента от училищата в арабския сектор, оказват влияние върху ангажираността на учениците в училище?***

Резултатите от анализа разкриват, че съществува силна положителна връзка между програмите за интервенция и ангажираността на учениците в училище по шестте фактора. Следователно резултатите от това изследване са статистически значими и нямат значение и нулевата хипотеза беше отхвърлена. По този начин тези резултати допълнително потвърждават *Хипотеза 1, а именно, въздействието на настоящите програми за интервенция върху ангажираността на учениците в училище.*

***Изследователски въпрос 2: Как различните програми за интервенция влияят върху образователните аспекти на учениците по отношение на мотивацията за учене, ефективността на ученето и чувството за принадлежност?***

Беше направен еднопосочен дисперсионен анализ (ANOVA), за да се проучи връзката между програмите за интервенция и тяхното въздействие върху учениците по отношение на мотивацията, ефективността на ученето и чувството за принадлежност. Получените резултати от ANOVA бяха значими,  $F(2463) = 57,938$ ,  $p < 0,038$ . В резултат на това нулевата хипотеза беше отхвърлена, а втората алтернативна хипотеза потвърдена. *Хипотеза 2. програмите за интервенция допринасят за повишаване на образователните аспекти на учениците по отношение на училището, като мотивация за учене, самоефективност при учене, а също и чувство за принадлежност към училището.*

***Изследователски въпрос 3: Как различните програми за интервенция влияят върху рисковите фактори като проблеми с дисциплината и участие в насилие?***

Получените факторни променливи включват проблеми с дисциплината, участие в престъпления, ранно отпадане от училище и евентуална употреба на наркотици и злоупотреба с вещества

(зависими променливи). Резултатите показаха, че ANOVA е значим. Следователно нулевата хипотеза беше отхвърлена, като се потвърди алтернативната хипотеза; *Хипотеза 3. Програмите за интервенция допринасят за намаляване на рисковите фактори като проблеми с дисциплината и участие в насилие.*

***Изследователски въпрос 4: Как различните програми за интервенция оказват влияние върху бъдещите нормативни мотивации, като професионални стремежи и избор на професи?***

Факторните променливи включват професионални стремежи и избор на професия. ANOVA беше значим. Резултатите са представени в таблица 20. Следователно нулевата хипотеза беше отхвърлена и алтернативната хипотеза беше потвърдена. *Хипотеза 4: Програмите за интервенция допринасят за повишаване на бъдещите нормативни мотиви, като например професионалните стремежи.*

***Интервенция преди срещу интервенция след програмата***

***Значителна ли е разликата в подобрението на учениците след 8-месечната програма за интервенция.***

Като тестови променливи са използвани подобрението на учениците по отношение на училищната ангажираност, подобрените образователни аспекти, намаленото излагане на потенциални рискови фактори и увеличаването на бъдещите нормативни мотивации на учениците. При интервенционната група се наблюдават значителни промени по отношение на подобрените образователни аспекти, намаленото излагане на потенциални рискови фактори, повишената училищна ангажираност и повишените бъдещи нормативни мотивации.

Фокусът на тази заключителна дискусия е да се разработят получените резултати от проучванията и интервютата в светлината на формулираните цел, задачи и въпроси на изследването. Дискусиите включват резултатите от проучването и от програмата за интервенция (преди и след). Освен това резултатите включват резултатите от проверката на хипотезите, за всяка от четирите

хипотези и се разработва въпросът дали тя е потвърдена или отхвърлена, с обяснения за възможните причини и сравняване на наблюденията с предишни литературни проучвания.

***Как различните програми за интервенция, използвани понастоящем от училищата в арабския сектор, влияят върху ангажираността на учениците в училище.***

Цел 1 на това проучване има за цел да провери дали различните програми за интервенция, използвани понастоящем от училищата в арабския сектор, оказват някакво въздействие върху ангажираността на учениците в училище. Проучването установи, че в Израел има ограничен брой програми за интервенция за младежи в риск в арабския сектор в сравнение с еврейския сектор. Освен това за много от програмите, които бяха споменати в литературния обзор, особено за програмата на стр. 34-39, арабските ученици изразиха мнение, че не са чували за тях преди. За да се провери потенциалната връзка между настоящите програми за интервенция и ангажираността на учениците в училище, беше извършен корелационен коефициент на Пийърсън. Резултатите от анализа показаха, че съществува силна положителна връзка между програмите за интервенция и ангажираността на учениците в училище по шестте фактора. Подобни констатации са докладвани в литературата, където Artuch-Garde et al. (2017) разкриват, че програмите за интервенция улесняват ангажираността на учениците, тъй като насърчават концепциите за индивидуализирано обучение, персонализирана подкрепа, създават силни образователни мрежи и също така въвеждат необходимата подкрепа, която подготвя учениците в риск за бъдеща кариера.

Въпреки това, Szabo-Lael (2017) отбелязва, че съществуващите програми за интервенция често са по-малко ефективни за арабските ученици, тъй като са насочени предимно към задоволяване на нуждите на еврейските ученици. Подобни наблюдения бяха направени и в хода на това проучване преди интервенционната програма. Преди да се пристъпи към програмата за интервенция, първоначалната оценка на съществуващите програми посочи, че учениците в риск от арабския сектор изпитват

ограничена подкрепа за смекчаване на потенциалните рискове. Това означава, че статуквото продължава да оказва отрицателно въздействие върху тяхната академична ангажираност и увеличава риска от участие в рисково поведение като престъпления и злоупотреба с наркотици (Artuch-Garde et al., 2017). Първоначалните резултати от проучването и интервютата разкриват, че настоящите интервенции са ефективни за ограничен брой ученици, предимно от еврейския сектор в Израел, но с по-малко ефективно въздействие върху рисковите ученици от арабския сектор. Освен това, предвид недостатъците на съществуващите програми за интервенция, е необходимо да се проведат алтернативни такива, за да се идентифицират и предложат подходящи акценти, насочени към преодоляване на ограниченията на съществуващите програми за интервенция. Освен това резултатите от проучването показаха, че в началото на изследването няма значителна разлика между двете групи. Това означава, че учениците са изпитали сходно въздействие от съществуващата програма по отношение на ангажираността им с училището, консултирането, менторството и други образователни аспекти, които различните програми са предназначени да постигнат сред различните ученици в Израел. Bettinger, Eric, Jing Liu, and Susanna Loeb (2016) също отбелязват, че липсата на диференциация на програмите за интервенция не успява да отговори на уникалните нужди на учениците по отношение на академичните постижения и ангажираността.

Въз основа на ограниченията на настоящите стратегии за интервенция в Израел, това проучване предлага нова стратегия, наречена "Всеки ученик постига отлични резултати" (ESAE). Програмата ESAE беше проведена и оценена в продължение на 8 месеца по време на нормалната училищна програма. Резултатите от проучването след интервенцията показаха, че при провеждането на ESAE е доказано, че има значителни промени през целия период. Програмата за интервенция доказва, че педагозите могат да заменят някои методи с нови и творчески. Програмата има три основни положителни въздействия върху напредъка на учениците в сравнение със съществуващите стратегии, които включват даване на възможност на учениците в риск да преодолеят разликата в

постиженията в училище, подпомагането им да станат по-ангажирани в училище и отговорни членове на общността и улесняване на прехода от училище към пазара на труда.

Преди интервенцията нямаше значителни разлики между двете групи, докато след интервенцията разликите бяха съществени. Тоест резултатите разкриват, че е установена сериозна разлика между интервенцията и контролната група. Констатациите разкриха, че ефективността на ESEA от учителите в контролната група е значително по-ниска от тази на групата, обхваната от интервенцията. По същия начин резултатите за ефективността на ESEA сред учениците от контролната група са значително по-ниски от тези за учениците, участвали в интервенцията. Освен това констатациите показват, че няма значителна разлика между учениците от мъжки пол спрямо учениците от женски пол, въпреки че има значителна разлика във възрастта на участниците. Наблюденията разкриват, че рисковите фактори се влияят от възрастта на участниците, което вероятно показва, че колкото по-възрастни са участниците, на толкова повече рискови фактори са изложени, особено в арабския сектор, където има огромна разлика между статута на момчетата и момичетата, а момичетата често се смятат за по-нисши от момчетата и следователно е по-вероятно да бъдат потиснати (Weisblay, 2012).

Резултатите разкриват също, че ефективността на новата стратегия за интервенция от персонала, участвал в контролната група, е значително по-ниска от данните, отбелязани за персонала, участвал в програмата за интервенция. Важно е да се отбележи, че резултатите разкриват също така, че положителните въздействия сред участниците, участвали в контролната група, са значително по-различни в сравнение с участниците, участвали в програмата за интервенция. Резултатите показват още, че негативните въздействия сред участниците в контролната група, също се различават значително в сравнение с участниците в програмата за интервенция. Общата ефективност на програмата за интервенция сред контролната група е значително по-ниска от тези в групата за интервенция. За четирите подхода за интервенция, широко идентифицирани по време

на програмата ESEA, резултатите преди интервенцията показаха значителен отрицателен ефект за съществуващата програма, което означава, че те са по-малко ефективни в подпомагането на учениците в риск.

Категорията с най-голяма величина преди интервенцията е "Стратегии, основани на ученика", която също показва най-голяма величина в полза на интервенционната група след интервенцията. Категориите бяха следвани от стратегии, базирани на училището, стратегии, базирани на дома и общността, и интервенции, базирани на правителството. Тези констатации подкрепят наблюденията от проучването, че стратегиите, базирани на учениците, имат голяма намеса в подпомагането на учениците да останат съсредоточени и ангажирани в училище и да улеснят академичните им постижения (Fowler, et al., 2009). Проверката на хипотезата разкри, че когато върху участниците се използват стратегии за интервенция, учениците в риск е по-вероятно да бъдат привлечени и ангажирани със съответните училища, като по този начин се спомага за предотвратяване на случаите на ранно отпадане от училище, дава се възможност на децата да запазят концентрация в обучението си и се предотвратява въвличането им в престъпно поведение. В обобщение, съществуващите програми за интервенция, които понастоящем се използват в арабските училища, са по-малко ефективни в подпомагането на учениците в риск. Част от причините за тяхната по-малка ефективност могат да се обяснят с факта, че те са разработени от еврейски преподаватели за еврейски ученици и следователно не са съобразени с културните и историческите особености, необходими за посрещане на нуждите на учениците от арабските малцинства.

***Как различните програми за интервенция влияят върху образователните аспекти на учениците по отношение на мотивацията за учене, ефективността на ученето и чувството за принадлежност.***

Въпрос 2 беше формулиран, за да се проучи дали различните програми за интервенция оказват влияние върху образователните аспекти на учениците по отношение на мотивацията за учене,

ефективността на ученето и чувството за принадлежност. Проверката на хипотезата беше извършена с помощта на еднопосочен ANOVA върху учениците по отношение на мотивацията, ефективността на ученето и чувството за принадлежност. Получените резултати от ANOVA са значими, като по този начин се потвърждава твърдението, че програмите за интервенция допринасят за повишаване на ефективността на учениците в риск по отношение на подобрената мотивация за учене, ефективността на учене, а също и чувството за принадлежност към училището. Подобни наблюдения са направени и в литературата, където Peleg and Zoabi (2014) отбелязват, че ефективните интервенции улесняват ангажираността и участието на учениците в училище. Post hoc множествените сравнения разкриха значителна разлика в средните стойности между мотивацията за учене и другите две групи (ефективност на ученето и чувство за принадлежност. Въпреки това не се наблюдава значима разлика между мотивацията за учене и чувството за принадлежност, когато учениците получават подходящи програми за интервенция. Подобни наблюдения са направени и в литературата, където е отбелязано, че учениците в риск, които постигат мотивация за учене и ефективност на ученето, се представят по-добре в сравнение с учениците, които не изпитват чувство за принадлежност.

Проведен е и анализ, който да оцени дали има значителна разлика във въздействието, което програмите за интервенция оказват върху учениците преди програмата ESEA и след нея. Беше извършен еднопосочен ANOVA, за да се изследва връзката между настоящите програми и новата програма за интервенция ESEA. Факторната променлива беше общото положително или отрицателно въздействие, което двете програми за интервенция оказват при сравнение. ANOVA показва значителни резултати. По този начин може да се твърди, че новата програма за интервенция ESEA подобрява резултатите на учениците в риск. Peleg and Zoabi (2014) отбелязват, че учениците, които участват в подобрени и актуализирани програми за интервенция, основани на оценки и доказателства, са склонни да споделят по-добър опит в училище, отколкото учениците, които не са участвали в програмата за интервенция ESEA. Подобни констатации се наблюдават и в



отговорите на анкетата, които подчертават потенциалните въздействия от приемането на новата преработена и усъвършенствана програма за интервенция в допълнение към традиционните програми за интервенция, които са били използвани през десетилетията в Израел. В това проучване новосъздадените и разработени стратегии за интервенция, индивидуализирани за арабските ученици в риск, допринасят за по-добри резултати в сравнение с традиционните програми за интервенция, които са разработени предимно за еврейските ученици.

След новата програма за интервенция беше извършен независим t-тест, за да се провери дали средният размер на резултатите на учениците се различава между тези, които са получили програмата за интервенция на ESEA, и тези, които не са я получили (контролна група). Тестовите променливи включват подобрение на учениците по отношение на училищната ангажираност, подобрени образователни аспекти, намалено излагане на потенциални рискови фактори и повишаване на бъдещите нормативни мотиви на учениците. Следователно резултатите показват, че интервенционната група е отбелязала значителна промяна по отношение на подобрените образователни аспекти, намаленото излагане на потенциални рискови фактори и увеличаването на бъдещите нормативни мотиви на учениците в сравнение с контролната група. Констатациите потвърждават и наблюденията от предишни проучвания за значението на програмите за интервенция, които подобряват академичните резултати, намаляват излагането на потенциални рискови фактори като престъпност и злоупотреба с наркотици, повишават ангажираността в училище и увеличават нормативната мотивация в бъдеще (Quiroga et al., 2017). За разлика от тях учениците в групите за интервенция са имали тенденция да постигнат значително по-положителен напредък по отношение на училищните резултати и ангажираността, отколкото учениците, които са участвали в контролната група и никога не са получавали нови инструкции за интервенция.

Подобно на литературните публикации, резултатите от това проучване показват, че интервенционната група е постигнала по-

добри резултати от контролната група. Следователно, въпреки че двете стратегии за интервенция са подходящи за насърчаване на ангажираността на учениците в училище, новата стратегия за интервенция показва по-добри резултати сред учениците. Резултатите посочват, че настоящите програми за интервенция, използвани в арабските училища, са по-малко ефективни за повишаване на ангажираността на учениците към училището, тъй като не успяват да се справят със специфичните социално-икономически предизвикателства и произхода на учениците от малцинствата в арабския сектор в Израел. Вместо това новите програми за интервенция следва да бъдат преразгледани, за да се вземат предвид специфичните нужди на арабските ученици в риск, тъй като съществуващите интервенции са предимно подкрепящи, като отговарят на нуждите на еврейските ученици, а не на индивидуалните нужди на арабските им връстници.

***Как различните програми за интервенция влияят върху рисковите фактори, като например проблеми с дисциплината и участие в насилие***

Третата цел на изследването е да се проучи дали различните програми за интервенция оказват влияние върху рисковите фактори, като например проблеми с дисциплината, участие в престъпления, ранно отпадане от училище и употреба на наркотици и злоупотреба с вещества. Проверката на хипотезата имаше за цел да проучи по-горните зависимите променливи. Получените резултати от ANOVA анализа показват значима връзка между програмите за интервенция и въздействието върху поведението на учениците по отношение на престъпността и проблемите с дисциплината. По този начин беше потвърдена хипотеза 3, според която програмите допринасят за намаляване на рисковите фактори.

Силата на връзката между интервенцията и резултатите от поведението е средна. Въпреки това нямаше значителна разлика в средните стойности между стратегиите за интервенция и проблемите с дисциплината, участието в престъпления, ранното отпадане от училище и употребата на

наркотици, както и злоупотребата с вещества. Като цяло, тъй като програмите за интервенция са въведени в по-голяма степен сред учениците, групите остават същите и не нарастват значително - проблеми с дисциплината, участие в престъпления, ранно отпадане от училище и употреба на наркотици, и злоупотреба с вещества (Foster & Brooks-Gunn, 2015; Weisblay, 2012).

Leshem, Naj-Yahia, & Guterman (2016) споделят, че преразгледаните реформи на програмите за интервенция в училищата служат за увеличаване и улесняване на навременното завършване на учениците, като същевременно насърчават представянето и постиженията. Въпреки това литературата е единна, че реформите трябва да отразяват индивидуалните потребности на учениците (Quiroga et al., 2017; Turner et al., 2017). Дори и така, Peleg and Zoabi (2014) отбелязват, че статуквото все още съществува и това означава, че учениците в риск от арабския сектор често се борят с различни социални и лични проблеми, които засягат тяхната ангажираност и качеството на обучението, което получават, като по този начин увеличават риска от ранно отпадане. Ранното и навременно DeepL включване в стратегически програми за придобиване на умения и целенасочено социално подпомагане може да има съществено отражение върху способността на учениците в риск в Израел да останат в образователната система.

Sheidow et al. (2014) също отбелязват, че управлението на ученическите казуси би било ефективна стратегия за пряко разглеждане на индивидуалните нужди на учащите се чрез насочване и предоставяне на подходяща помощ и наблюдение на индивидуалния напредък. Управлението на казуса може да бъде организирано по различни начини, а кариерните учители могат да работят като мениджъри на казуса. Успешното му използване предполага прилагането му в началото на обучението на учениците от долните класове, за да се идентифицират и оценят индивидуалните нужди на учениците възможно най-рано, особено за тези в риск, и да се осигури интензивна и постоянна намеса чрез управление на казуса. Освен това тази роля в училищата могат да играят ментори и социални работници (Jain, & Cohen, 2013; Leshem,

Наj-Yahia, & Guterman, 2016; Peleg & Zoabi, 2014). В резултат на това ефективното насочване на по-големи ресурси към управление на казуси за ученици в риск вероятно ще има положително въздействие върху задържането им в училище.

Наличието на програми и политики за присъствие в училище също е важно, тъй като те се използват за осигуряване на висок процент на задържане в училищата с голям брой ученици в риск. Във всяко училище има изискване за присъствие в 85 или 90 % от часовете, за да се премине даден предмет (Jain, & Cohen, 2013; Peleg & Zoabi, 2014). Всяко училище също така определя служител на непълно работно време, който да следи за присъствието на учениците с телефонни обаждания до родителите. Педагозите и учителите бяха сигурни, че подобен подход ще окаже значително въздействие върху постиженията на учениците и върху капацитета на педагозите да покриват учебната програма в дълбочина. Няколко проучвания препоръчват интензивно наблюдение на присъствието като начин за повишаване на ангажираността и постиженията.

Използването на ментори и програми за менторството може да осигури индивидуална подкрепа за учениците, която може да включва насоки за учене и работа в училище, помощ за домашна работа, кариерно и финансово планиране или социална и емоционална подкрепа. В програмата за интервенция се наблюдава, че използването на менторството е най-често използваната стратегия в ефективните програми, за които е установено, че задържат учениците в училище и ги ангажират. В досегашната литература някои от програмите, които са използвали менторство включват инициативата Twelve Together в Австралия, програмите Big Sister, Big Brother и Check and Connect. В проучването участниците отбелязват, че менторството е помогнало за подобряване на задържането на учениците. Някои училища са използвали педагогически и социален персонал, а други са били подпомагани от външни социални агенции (Sheidow et al., 2014). Менторството е било насочено към ученици, считани за рискови, особено при наличие на социални проблеми - едно училище е насочило менторството към ученици, които са били считани за тихи, лишени

от устойчивост и несвързани с други ученици или персонал. Ефективните програми също така използват комбинация от наблюдение на посещаемостта, управление на казуси и менторство.

В заключение, можем да кажем, че въз основа на настоящата програма за интервенция на ESEA, е отбелязано как идентифицираните стратегии са насочени към преодоляване на недостатъците на съществуващите програми и в този процес улесняват интегрирането на учениците и връзката им с училището при нисък процент на отпадане. Предложените инициативи, като например мини училищата, са начини за намаляване на социалната изолация на учениците и за укрепване на връзките между тях, родителите, персонала и по-широката общност. Училищата с високи нива на задържане на учениците също така са работили усилено за повишаване на ангажираността и свързаността на родителите с учебната институция, като са използвали интервенции като менторство, обучение от връстници, общественополезен труд и допълнителни или извънкласни програми.

***Как различните програми за интервенция въздействат върху бъдещите нормативни мотивации, като например професионалните стремежи и избора на професия?***

Четвъртият изследователски въпрос има за цел да проучи дали различните програми за интервенция оказват влияние върху бъдещите нормативни мотивации. Извършен е еднопосочен ANOVA, за да се проучи връзката между програмите за интервенция и бъдещите нормативни мотивации. Зависимите променливи включват насочеността на учениците към въпроси като професионални стремежи и избор на професия. Резултатите показаха, че съществува значителна връзка между програмите за интервенция и тяхното въздействие върху бъдещите нормативни мотивации (Quiroga et al., 2017; Turner et al., 2017). Следователно беше потвърдена хипотеза 4, при която стана ясно, че интервенционните програми допринасят за повишаване на бъдещите нормативни мотивации. След програмата изследователите забелязаха, че иницирането на стратегии, насочени към учениците в Израел, може да повлияе съществено върху личните промени у

учениците. Тези констатации са очевидни въз основа на разликите, споделени между 15-те интервюирани, които са участвали в програмата за интервенция, и 15-те интервюирани, които са били в контролната група.

Leshem, Haj-Yahia, and Guterman (2016) споделят, че учениците, които са участвали в интервенцията, са отбелязали положително развитие и промени в сравнение с контролната група. Тези наблюдения са очевидни и от сесиите на интервюто. Участниците потвърдиха, че участието в 8-месечната програма е променило начина, по който учениците възприемат училището и е променило възприятията и нагласите им относно необходимостта от училищно образование, а личният опит на изследователя по отношение на уменията, убежденията и отношението към учителите и другите ученици се промени значително. Foster и Brooks-Gunn (2015) отбелязват, че ефективните интервенции работят за промяна на негативното отношение на учениците и възпитават положителни чувства за по-голямо участие в училищния живот. Jain and Cohen (2013) добавят, че близката социална подкрепа от страна на ученика прави преживяването незабравимо и приятно. Подобни наблюдения са направени и в това проучване, където се наблюдава, че 8-месечната програма за интервенция насърчава подкрепяща учебна среда.

Наблюденията, направени в рамките на проучването, показаха, че менторството и подкрепата за учениците трябва да бъдат пряко свързани с работата в клас и че процесът трябва да бъде непрекъснат през цялата година. При предишната програма за менторство учениците често получаваха такова по заявка, което означава, че някои от тях са могли да преминат през училище, без да получат никаква консултантска подкрепа (Finkelhor, Ormrod, & Turner, 2007). В рамките на програмата за интервенция на ESEA менторството е неразделна част от учебния процес и се насърчава от самите учители във всеки урок, за разлика от търсенето на външен ментор извън училището. Тясното взаимодействие между учителя и учениците улеснява ученето, тъй като процесът е между ученици и ментори, които се познават, а подходът се подсилва от факта, че

учителите познават по-добре своите ученици поради дългия период на взаимодействие между двете страни.

Както е видно, новата стратегия за интервенция на ESEA препоръчва необходимостта от ранно планиране на пътя и кариерата на учениците от рисковите групи, за да бъдат те ангажирани и фокусирани върху това къде ще се развиват в бъдеще още от момента на постъпването им в училище. В повечето случаи обаче тези ученици нямат такива насоки и за тях може да стане лесно да се дезориентират и да загубят фокуса върху живота си. Както се вижда от интервютата, участниците са съгласни, че интервенционната група е била по-фокусирана след 8-месечната програма за интервенция по ESEA в сравнение с контролната група, която е била погълната от старите стратегии за интервенция, които дават ограничен фокус върху индивидуалните кариерни пътища и планирането на бъдещето.

Професионалното кариерно ориентиране и консултиране може да има голямо значение за успеха на учениците, тъй като моделът на консултиране ще бъде различен от погрешния модел, използван в миналото, когато учителите поемат ролята и в крайна сметка попадат в капана на социални и културни стереотипи в зависимост от типа ученици, с които работят. В съответствие с модела на ESEA участниците предлагат необходимостта от наемане и набиране на квалифициран персонал в училищата в арабския сектор, който да помага на учениците в риск да разберат кариерните пътища за бъдещия си напредък, докато са в училище. Такива процеси на интервенция могат да помогнат за мотивирането и ангажирането на учениците в риск в обучението им, като същевременно намалят чувството, че са пренебрегнати и изоставени (Davis, Ammons, Dahl, & Kliewer, 2015). В замяна на това учениците вероятно ще покажат значителен принос в обучението и кариерното си развитие, като по този начин ще се намали разликата в академичните постижения, ще се намали ранното отпадане и ще се предотврати присъединяването към престъпността и злоупотребата с вещества.

Достъпът до програмите за интервенция може да помогне за по-нататъшното развитие на управлението на казуса за всеки ученик въз основа на индивидуалните му нужди. Специфичните казуси могат да бъдат разгледани по рационализиран начин, както е отбелязано по време на програмата за интервенция ESEA, тъй като менторите ще положат целенасочени усилия за проучване на миналите, настоящите и бъдещите резултати на учениците. Отбелязването на този път подготвя учителите да идентифицират конкретни области за целенасочена помощ за развитие на уменията сред учениците с ниски резултати (Finkelhor, Ormrod, & Turner, 2007). Целенасочената помощ е отбелязана като една от основните стратегии, които липсват в израелските училища, което означава, че учениците с ниски резултати нямат възможност да подобрят уменията си. Вместо това те често биват набирани за технически курсове в индустриалния сектор. Липсата на строг контрол от страна на учителите също може да допринесе за лошото идентифициране на учениците с проблеми в ученето в образователния сектор (Finkelhor, Ormrod, & Turner, 2007). Следователно предложената програма за интервенция на ESEA е вероятно да окаже значително положително въздействие върху растежа и развитието на учениците, особено що се отнася до учениците в риск в арабския сектор в Израел.

Осеммесечната програма помогна за идентифицирането на потенциални области, в които са необходими повече усилия, като се обърна специално внимание на такива семейни организации като мини училища. В този процес процесът на учене се осъществява в групи от ученици с обща насоченост и интереси като общност на практиката (Clark, Benkert, & Flack, 2006). Ангажираността между учениците може да помогне за напредъка в обучението и разбирането на темата, тъй като връстниците споделят предизвикателствата и проблемите, които изпитват един с друг, и това помага да се премахнат потенциалните пречки, които може да не им е удобно да споделят с учителите си (Finkelhor, Ormrod, & Turner, 2007).

Подобно на програмите за семейна интервенция, учителите също трябва да насърчават екипни стратегии за учене, преподаване



и грижа. Участниците отбелязват, че учениците в риск лесно могат да станат жертва на изкривяване и дезориентация, когато учителите не проявяват близка връзка и ангажираност с тях. Подобна липса на ангажираност може да накара лицата да се чувстват отхвърлени и помалко обгрижвани (Clark, Benkert, & Flack, 2006). Когато тези предположения се съчетаят със социалните и икономическите предизвикателства, с които учениците се сблъскват у дома, тогава единствената надежда за такива ученици е да се включат в престъпни дейности, за да получат вниманието и удовлетворението от живота, които търсят - и които не получават както у дома, така и в училище.

Горните забележки показват, че учениците се надяват да получат положителни препоръки и ангажираност от своите учители, докато са в училище. По-конкретно, учителите трябва да имат някои големи надежди и очаквания от своите ученици, за да ги направят поценени. Освен това съобщаването на положителни намерения на учениците ще бъде от основно значение за подпомагането на учениците да станат по-ангажирани и привързани към училището и в този процес да се намали високият процент на отпадане и участие в престъпни дейности (Clark, Benkert, & Flack, 2006). Въз основа на изводите, направени от настоящото изследване, може да се отбележи, че общоучилищните стратегии могат да се използват като средство за улесняване на взаимодействието между учениците, училището и учителите (Davis, Ammons, Dahl, & Kliwer, 2015). Подобреното взаимодействие би довело до ясно определяне на целите и очакванията, към които учениците от рисковите групи трябва да се стремят в ежедневната си работа (Davis, Ammons, Dahl, & Kliwer, 2015). По този начин настоящите резултати от изследването подчертават, че програмата за интервенция на ESEA разполага с надеждни рамки, които могат да бъдат от решаващо значение за успеха на учениците, в сравнение със съществуващите в момента програми, разработени преди това от израелски учени и приложени в арабски училища, без да се вземат предвид историческите, културните и социалните различия, съществуващи между разнообразните групи ученици в Израел.

Резултатите от интервютата също така разкриват, че по време на рамката за интервенция на ESEA учениците, които са получили стратегии за интервенция в общността и къщи, са показали положителен напредък в сравнение с тези, които не са получили тази интервенция. В повечето случаи учениците в риск идват от икономически и социално слаби квартали (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). В този смисъл е необходимо внимателно наблюдение и оценка на техния напредък в обществото. Такъв подход се счита за подходящ при подпомагането на учениците в риск от въвличане в престъпления и ранно отпадане от училище (Clark, Benkert, & Flack, 2006). Тези наблюдения сочат към факта, че общността и училището са неразделни, когато се разглежда напредъкът на учениците. Още по-важно е, че групово-ориентираното обучение може да помогне за улесняване на развитието и интеграцията на учениците както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. Интервюираните също така отбелязват, че обучението и консултирането трябва да бъдат обединени в единна учебна програма. В настоящата програма за интервенция процесът на учене е отделен от инициативите за консултиране (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). В този процес учениците рискуват да загубят жизненоважни насоки и указания за това как да управляват и да се справят с ежедневието си. Ето защо програмите за интервенция трябва да интегрират консултирането и обучението в единна учебна програма, така че учениците да получават непрекъснато обучение и мотивация за учене. Подобен подход може потенциално да повиши посещаемостта на училище, да намали ранното отпадане от училище и да намали потенциала сред учениците да участват в престъпления (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). Фокусът върху консултирането също е отбелязан от интервюираните с конкретен акцент върху осъществяването на тясна връзка между училището и учениците чрез продължителен и непрекъснат процес на мотивация (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). Липсата на подкрепа и насоки може да бъде пагубна за напредъка на учениците, както отбелязват интервюираните. Училищата трябва да отделят ресурси, насочени към мотивиране на учениците по време на учебните часове, и да им помогнат да останат съсредоточени (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). Като се има предвид младата възраст на повечето ученици,

правенето на важни избори понякога изисква внимателно наблюдение и надзор от страна на по-възрастните, поради което съществува голяма вероятност да се допуснат грешки и да се изправят пред сериозни предизвикателства, като например загуба на интерес към учебния процес и чувство на отчуждение и изключване от учебния процес. Тези процеси могат да бъдат съчетани с включването на групи, сплотеността и изграждането на самоефикасност, при което влиза в действие принципът на промяната.

Промяната в групите може да допринесе значително за положителното развитие и в този процес да даде възможност на учениците да се интегрират по-добре в учебната среда, в училището и с връстниците си. Интеграцията може значително да даде на учащите се чувство за принадлежност и приемане, като допълнително помогне на учениците в риск да се включат в продуктивни дейности в училище и да намалят потенциалното въздействие от въвлечането им в престъпления (Bettinger, Jing & Loeb, 2016). Важно е да се отбележи, че процесът на взаимодействие е необходимо да се ползва и трябва да се случва през цялата година, вместо периодични процеси при евентуално възникване на проблеми. Програмата за интервенция на ESEA също поставя акцент върху активната роля, която трябва да играят както учителите, така и учениците при появата на проблеми. Това означава, че всички предизвикателства в училището трябва да се решават чрез сътрудничество и чрез ангажиране на засегнатите лица. Вслушването в оплакванията на учениците може да помогне за подобряване на процеса на вземане на решения, за предотвратяване на потенциални предизвикателства и за информирана политика, което може да бъде от основно значение за академичните постижения на учениците в риск.

Забележките на интервюираните допълнително подчертават, че успехът на всяка планирана програма за интервенция зависи до голяма степен от разпределението на ресурсите. Поради това липсата на ресурси може да осуети успеха на проекта при посрещането на нуждите на учениците в риск в Израел (Bettinger, Jing, & Loeb, 2016).

В резултат на това е необходимо да се гарантира, че държавата отпуска учебни материали, необходими за улесняване на ефективното учене чрез прилагане на ефективни стратегии за интервенция. Bourdieu (2000) също отбелязва, че повечето програми, предназначени за ученици в риск, не успяват да постигнат успех поради липсата на ангажимент за осигуряване на необходимата материална подкрепа, за да се проследи и гарантира успешното им прилагане.

По този начин успешното изпълнение на проекта е от ключово значение за успеха на настоящия процес на изпълнение и правителството може да изиграе важна роля като се увери, че всичко е спазено и изпълнено. Foster and Brooks-Gunn (2015) отбелязват, че Министерството на образованието играе важна роля в осигуряването на достъп на учениците в риск до основно образование за успешен преход в живота. Както е отбелязано в програмата за интервенция, част от участието включва разпределяне на ресурси за обучение и изготвяне на постоянни оценки, за да се гарантира, че инициативите, които се предприемат в помощ на учениците в риск, работят в съответствие със стратегиите за интервенция в сектора на образованието. В заключение може да се отбележи, че различните програми за интервенция могат съществено да повлияят на бъдещите нормативни мотивации, като например професионалните стремежи, особено когато училищата предоставят на учениците в риск задачи, които имат незабавни, осезаеми ползи. Въз основа на настоящите резултати от изследването е констатирано, че предлагането на проектно-базирано обучение и професионално ориентирани курсове може да позволи на учениците от рисковите групи да участват в обучение, което е непосредствено актуално и им предоставя конкретни доказателства за професионално израстване и постижения.

### **Част 3: Резюме на проучването и неговите основни констатации и препоръки**

*Резюме*

Реформите в програмите за интервенция в училищата и в учебните планове водят до увеличаване на броя на завършващите ученици. Въпреки това учениците в риск от арабския сектор често се борят с различни социални и лични проблеми, които влияят на тяхната ангажираност и качеството на обучението, което получават, като по този начин увеличават риска от ранно отпадане. В това проучване идентифицираните стратегии на индивидуално ниво се стремят да се справят с тези предизвикателства и резултатите разкриват, че те са ефективни, ако се прилагат. Например осигуряването на стратегически програми за придобиване на умения и целеви социални помощи може да има съществено отражение върху способността на учениците в Израел, изложени на риск, да останат в образователната система.

Резултатите от проучването разкриват, че управлението на случаите на учениците би било ефективна стратегия за пряко разглеждане на индивидуалните нужди на учащите се чрез насочване и предоставяне на подходяща помощ и наблюдение на индивидуалния напредък. Управлението на казуси може да бъде организирано по различни начини, а кариерните учители могат да работят като мениджъри на казуси. Успешното му използване предполага прилагането му в началото на обучението на учениците от долните класове, за да се идентифицират и оценят индивидуалните нужди на учениците възможно най-рано, особено за тези в риск, и да се осигури интензивна и постоянна намеса чрез управлението на казуси. Освен това тази роля в училищата могат да изпълняват както ментори, така и социални работници. В резултат на това ефективното насочване на по-големи ресурси към управление на казуси на ученици в риск вероятно ще има положително въздействие върху задържането на учениците.

Наличието на програми и политики за присъствие в училище също е важно, тъй като те се използват за осигуряване на висок процент на задържане в училищата с голям брой ученици в риск. Във всяко училище има изискване за присъствие в 85 или 90 % от часовете, за да се премине даден предмет. Всяко училище също така е определило служител на непълно работно време, който да следи за

присъствието на учениците с телефонни обаждания до родителите. Педагозите и учителите бяха сигурни, че подобен подход ще окаже значително въздействие върху постиженията на учениците и върху способността на учителите да покриват учебната програма в дълбочина. Няколко проучвания препоръчват интензивно наблюдение на присъствието като начин за повишаване на ангажираността и постиженията.

### *Заклучение*

Въз основа на формулираните изследователски въпроси и хипотези, от това проучване са направени четири основни извода. Първо, съществуващите програми за интервенция, които понастоящем се използват в арабските училища, като индивидуализирано обучение, персонализирана подкрепа, образователни мрежи, алтернативно образование, технически кариерни умения и подкрепа за отпадане от училище, са по-малко ефективни в подпомагането на учениците в риск. Част от причините, поради които те са по-малко ефективни, могат да бъдат приписани на факта, че са разработени от еврейски преподаватели за еврейски ученици и следователно в тях липсват културни и исторически съображения, необходими за посрещане на нуждите на учениците от малцинствата от арабския сектор. Второ, в проучването се отбелязва също, че различните програми за интервенция, използвани в арабските училища, са по-малко ефективни за повишаване на ангажираността на учениците към тяхното училище, тъй като не са насочени към специфичните социално-икономически предизвикателства и произход на учениците от малцинствата в арабския сектор в Израел.

Трето, въз основа на настоящата програма за интервенция на ESEA, идентифицираните стратегии бяха отбелязани като насочени към преодоляване на недостатъците на съществуващите програми и в процеса на улесняване на интегрирането и връзката на учениците с техните училища с нисък процент на отпадане от училище. Предложените инициативи, като например мини училищата, са начини за намаляване на социалната изолация на учениците и за укрепване на връзките между учениците, родителите, персонала и

по-широката общност. Участниците коментираха, че някои от най-заstraшените ученици имат слаби социални умения и ограничени връзки извън семейството, а ефективните програми позволяват на учениците да увеличат както броя, така и качеството на връзките, които имат с училището и местната общност. Както в това, така и в други проучвания, училищата с високо ниво на задържане на учениците са работили усилено за повишаване на ангажираността на родителите и тяхната свързаност с училището. Съответните стратегии включват миниучилища, по-малки класове, менторство, управление на казуси, обучение от връстници, общественополезен труд, допълнителни и извънкласни програми.

Четвърто, тези различни програми за интервенция могат да окажат значително въздействие върху бъдещите нормативни мотивации, като например професионалните стремежи, особено когато училищата предоставят на учениците от рисковите групи задачи, които имат незабавни, осезаеми ползи. Учениците в риск, особено тези от бедни семейства, много трудно могат да се доверят на възрастните и предвид миналия им опит мотивирането им за ползите от ученето и за бъдещото им професионално развитие може да се окаже разумна реакция. Въпреки това традиционната абстрактна учебна програма и структура на изпитите в средното училище изискват от учениците да се доверяват много на учителите и училищата - да вярват, че очевидно несъщественото обучение ще има някакво приложение по-късно и че усвояването на абстрактни умения и знания сега ще има полза след година. Въз основа на резултатите от настоящото изследване беше отбелязано, че предлагането на проектно-базирано обучение и на професионално ориентирани курсове може да позволи на учениците от рисковите групи да участват в обучение, което е непосредствено актуално и ще им предостави конкретни доказателства за професионално израстване и постижения. Съответните стратегии включват предлагане на творчески програми, проектно-базирано обучение и възлагане на качествени програми за професионално обучение.

#### **IV. Приноси на дисертацията**

Въз основа на получените резултати в настоящото проучване са направени 6 основни препоръки.

**1. Училищата в арабския сектор трябва да насърчават обвързаността на учениците.** — Училищата трябва да използват инициативи, като мини училища, за намаляване на социалната изолация на учениците и за укрепване на връзките помежду им, родителите, персонала и по-широката общност. Такъв подход ще помогне за справяне с идентифицирания проблем по време на интервенцията, когато участниците коментират, че учениците в риск имат слаби социални умения и ограничени връзки извън най-близкото си семейство. По този начин, ако училищата планират да постигнат високо ниво на задържане на учениците, те трябва да увеличат участието на родителите и връзките на рисковите групи с училището. Някои от подходящите стратегии включват програми за извънкласни дейности, менторство, управление на казуси, обучение от връстници, мини училища и използване на по-малки класове (Foster & Brooks-Gunn, 2015).

**2. Училищата трябва да повишат доверието към и на учениците в риск.** Поради лошо поведение или слаби постижения много от учениците в риск са изложени на по-голяма вероятност да получат вербални или невербални послания от възрастните, които изразяват ниско доверие или ниски очаквания. Когато родителите виждат, че учителите имат високи очаквания към учениците, те могат да получат окуражаващо послание, че персоналът вярва, че учениците не са ограничени от предишно поведение или постижения и могат повече. Училищната култура и стратегиите за намеса, които дават на учениците в риск власт и отговорност, също така казват на учениците насърчително, че училището вярва, в това, че те могат да направят правилното действие. Стратегии като общественополезен труд могат да позволят на учениците, които обикновено са били в ролята на получатели на помощ, да видят себе си като способни да предложат помощ. Съответните стратегии включват общественополезен труд, обучение от връстници и някои видове проектно-базирано обучение. (Weisblay, 2012).



**3. Училищата трябва да предоставят на учениците от рисковите групи задачи с незабавни и осезаеми ползи.** — За някои ученици в риск, особено за тези, които произхождат от среда, в която е имало насилие, може да е много трудно да се доверят на възрастните и като се има предвид техният минал опит, това може да е удачен отговор. И все пак традиционната абстрактна учебна програма и структура на изпитите в средното училище изискват от учениците да се доверяват много на учителите и училищата - да вярват, че очевидно несъщественото обучение ще има някакво приложение по-късно и че усвояването на абстрактни умения и знания сега ще има полза след година. Предлагането на обучение, основано на проекти, и на професионално ориентирани курсови работи позволява на учениците да участват в обучение, което е непосредствено актуално и дава конкретни доказателства за постиженията им. Съответните стратегии включват учене по проекти, предлагане на качествени програми за професионално образование и обучение, творчески програми, базирани на изкуства (Foster & Brooks-Gunn, 2015).

**4. Създаване на условия в училищата и учебните програми за различните нужди на учениците.** Много стратегии, като например предоставянето на услуги извън кампуса или програми за родители тийнейджъри, признават разнообразието от нужди и интереси на учениците. Училищата, които са постигнали значително увеличение на броя на задържаните ученици, също така говорят за гъвкавостта като ключов аспект на училищната култура - готовност да се променят училищните практики, за да се отговори на нуждите на учениците. Съответните стратегии включват предлагане на качествени възможности за професионално образование и обучение, широка учебна програма в последните години и междусекторни инициативи (Foster & Brooks-Gunn, 2015).

**5. Справяне със слабите постижения.** Съществува силна връзка между нивото на постиженията на учениците и вероятността те да останат в училище. Значителни програми за подобряване на знанията, професионално развитие за повишаване на качеството на преподаване, назначаване на способни учители при учениците с

ниски резултати и програми за посещаване на училище работят за подобряване на постиженията на учениците. Това от своя страна оказва влияние върху задържането на учениците. Съответните стратегии включват целенасочена помощ за развитие на уменията на учениците с ниски резултати, стратегическо назначаване на учители, програми за противодействие на ниските постижения, менторство и взаимно наставляване, приоритетно професионално развитие и политики и програми за посещаемост (Weisblay, 2012).

**6. Преодоляване на практическите лични пречки за оставане в училище.** Много от учениците в риск се сблъскват с практически пречки пред продължаването на образованието си - от проблеми, свързани с независимия живот, до липса на средства за учебници или занимания. Стратегии като управление на казуси, социална подкрепа и финансови стипендии позволяват на учениците в риск да се справят с някои от тези проблеми (Foster & Brooks-Gunn, 2015).

В настоящото проучване са представени редица инициативи, които са идентифицирани от изследванията като успешни за подобряване на резултатите на учениците в риск или които могат да бъдат приложени от училищата в арабския сектор за успешно намаляване на ранното отпадане и участието в престъпни дейности. Съществуват доказателства, които сочат, че те работят (Jain, & Cohen, 2013; Leshem, Haj-Yahia, & Guterman, 2016; Peleg & Zoabi, 2014). Но стратегиите за подобряване на резултатите на учениците в риск са свързани с големи инвестиции на ресурси, време и енергия от страна на училищата. Ефективното прилагане на програмата за интервенция на ESEA ще изисква внимателно планиране и разработване, но и внимателна оценка. Също така е важно училищата да могат да оценяват дали инициативите в програмата ESEA ще работят, след като тя бъде приложена.

При планирането и проектирането ще е необходимо да се реши какви резултати очаква училището в резултат на прилагането на инициативите за посрещане на нуждите на учениците в риск. В контекста на оценяването тези "показатели" отразяват какво ще постигне програмата и какви резултати ще има за участниците,

включително за учителите, помощния персонал и училището, както и за учениците в риск (Peleg & Zoabi, 2014). Напредъкът по тези показатели може да бъде оценен чрез определяне на подходяща "мярка" или "мерки", които се записват на различни интервали, в зависимост от това какво се оценява. Мерките могат да бъдат количествени или качествени (Jain, & Cohen, 2013).

Събраните от системата данни за удовлетвореността на учениците, персонала и родителите, редовното оценяване на постиженията в училищата чрез тестове и изпити, данните за отсъствията на учениците, както и мерките за задържане на учениците (явни и реални) и резултатите от матурите могат да се използват за оценка на въздействието на интервенцията на ESEA върху учениците в риск. Годишните доклади на училищно ниво за резултатите, предоставени от всяко училище, също ще осигурят полезна информация за измерване на промените и напредъка (Sheidow et al., 2014). Събраните от системата данни могат да бъдат допълнени със специфични за програмата мерки в арабските училища, включително наблюдение на напредъка чрез доклади от ключови участници, информация за присъствията и отсъствията на учениците, данни, предоставени от учителите, за поведението и напредъка на класа, редовно наблюдение на напредъка на учениците и, когато е подходящо, данни, събрани от въпросници или интервюта с участниците, в зависимост от вида на интервенцията (Jain, & Cohen, 2013; Quiroga et al., 2017).

Мерките за въздействие и напредък ще трябва да бъдат съобразени с времето, за което може да се очаква промяна. При някои интервенции, особено при общоучилищните инициативи, може да са необходими няколко години, за да се проявят ефектите (Quiroga et al., 2017; Turner et al., 2017). Други, като например тези, насочени към социалните нужди на отделни ученици или групи ученици, могат да покажат по-непосредствени ефекти по отношение на промените в ангажираността на учениците, както и по-дългосрочни последици, свързани със завършването на училище (Peleg & Zoabi, 2014). Освен това оценката трябва да включва размисъл върху самия процес на

програмата или интервенцията - управление, финанси, изпълнение, обучение, персонал, контекст и функциониране.

## **V. Публикации по темата на дисертацията**

1. Abu Ras, A., THE EFFECTIVENESS OF INTERVENTION PROGRAMS AMONG PUPILS AT RISK: THE CASE OF “EVERY STUDENT ACHIEVES EXCELLENCY” INTERVENTION PROGRAM, e-Journal на ВСУ „Черноризец Храбър“, бр.16/2021, ISSN 1313-7514

2. Abu Ras, A., RISK FACTORS AND FUTURE NORMATIVE MOTIVATIONS AMONG PUPILS YOUTH AT RISK STUDENTS IN ISRAEL, сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция ”Приложна психология – възможности и перспективи”, XX Лятна научна сесия на Юридическия факултет, 2021, УИ на ВСУ «Черноризец Храбър», стр. 215-224, ISSN 1314–0507

3. Abu Ras, A., HOW DO THE DIFFERENT INTERVENTION PROGRAMS CURRENTLY USED BY ARAB SECTOR SCHOOLS IMPACT THE ENGAGEMENT TO SCHOOL, EDUCATIONAL ASPECTS, RISK FACTORS AND FUTURE NORMATIVE MOTIVATIONS AMONG PUPILS YOUTH AT RISK STUDENTS IN ISRAEL, сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция ”Приложна психология – възможности и перспективи”, XX Лятна научна сесия на Юридическия факултет, 2021, УИ на ВСУ «Черноризец Храбър», стр. 225-237, ISSN 1314–0507

